

*Võin Sulle teatada, et mul ei ole praegu mingit lootust püssi venku poole sihtida. Mingit tegemist leidub aga ka siin. Istun tegelikult koguni kabel toolil. Esiteks oma vanal kohal ja teiseks panen samal ajal endale kokku oma punti. Pean lähiümbruses ka nii palju ringi sõitma, et igav ei hakka.*²⁵

Honkanen sai teate tütre sünni kohta juuli alguses, aga ristsetele sõiduks puhkust saada polnud võimalik. Honkanen lubas küll mõne nädala jooksul oma kirjades, et tuleb koju käima, aga puhkuseplaanid luhtusid augusti alguses, kui mehele anti korraldus ilmuda kiiremas korras Peastaapi Mikkelis.

HOKKI RÜHMA ÜLESANNE

Honkase kiirlähetus Mikkelisse oli ootamatu, aga seal antud ülesanne oli värskete pereisale veel suurem üllatus. Kindral Raappana edu Põhja-Karjalas oli avanud Soome sõjaväelisele juhtkonnale uue väljavaate: kui rahu ei tule, hävitatakse kaks punast diviisi metsas viimase meheni. Petrovski Jami sõjakangelaselt oodati, et ta pööraks kaugluuresõjas uue lehekülje.

Juba ainuüksi diviiside võitlusvõime murdmisest oleks piisanud tervikolukorra mõningaseks muutmiseks. Soomlaste seisukohast oli siiski kõige parem see, et vaenulikud diviisid asusid vaenlase pika ja haavatava logistilise ahela kõige kaugemas otsas. Kaotatud isikkoosseisu ja varustuse asendamine võtaks Punaarmeel tohutult aega, sest vägesid täiendada oli võimalik ainult mööda Petroskoist Suojärve asulasse viivat raudteed. Suojärvest tuli jalgsi või veoautodega liikuda edasi

25 Honkanen, Ilmari; toim. Marttinen, Eero. *Venäjällä on väljää: Marskin kaukopartioritarin sota hänen omien kirjeidensä valossa*. Helsinki, WSOY, 2003.

Ilomantsisse. Mida aeglasemaks ja vaevalisemaks suudaksid soomlased ressursside täiendamise muuta, seda kauem ja soodsamate jõudude vahekorraga saaksid Soome rindeväed sõda pidada. Kui sõjaõnn pöörduks, võiks Nõukogude Liit nõustuda rahuga kiiremini ja Soomele soodsamatel tingimustel. Seepärast tehti Ilmari Honkasele ülesandeks kavandada ja korraldada operatsioon, mis häiriks võimalikult palju vaenlase raudteeliiklust Petroskoist läände – selleks tuli rünnata viimast sõlmjaama enne Suojärve raudteed: Petroskoi manööverdusrööbastikku.

Esmapilgul tundus ülesanne võimatu. Petroskoi oli Karjala suurim linn, tolleaegse Tampere suurune. 1941. aastal oli Vene Petroskois olnud 80 000 elanikku ja rahvaarv suurenes endistviisi. 1944. aasta suvel oli linn sõdureid täpselt nii täis, nagu Nõukogude piirirajooni pealinnalt oodata võis. Mõte kaugluure rünnakust linna raudteejaamale oli sama hulljulge nagu Otto Skorzeny²⁶ rünnak vangistatud Mussolini vabastamiseks Apenniinides või USA 2. Rangeri pataljoni pealetung Pointe du Hoc'i kindlustustele Normandias²⁷.

Lähem uurimine näitas seda, et ülesanne ei olegi võibolla nii võimatu. Honkasele anti abiks õhujõudude Jauri

26 Otto Skorzeny (1908–75) oli Austrias sündinud saksa Relva-SSi ohvitser, kes juhtis mitut erioperatsiooni, sh Itaalia fašistliku liidri Benito Mussolini vabastamist 1943. aasta septembris. Pärast liitlaste edukat dessanti Sitsiilias pidasid Mussolini kinni itaallased ise ja teda hoiti valve all raskesti ligipääsetavas hotellis Itaalia keskosa Appenniini mäestiku suusakuurordis. Hitler andis käsu ta vabastada ja Skorzeny juhitud SS-salk koos langervarjurite üksusega seda erioperatsiooni käigus ka tegi. (Toim.)

27 Pointe du Hoc on merre ulatuv kaljune neem Normandias, liitlaste 1944. aasta 6. juuni dessandi piirkonnas. Sakslaste kaitse seisukohast oli tegemist strateegilise asukohaga, see oli hästi kindlustatud ja sinna olid paigutatud 155 mm suurtükid. *Ranger*'id pidid kaasa võetud nõõrredelite abil 30 meetri kõrgusest kaljuseinast üles ronima, et positsioon vallutada ja suurtükid hävitada. Sellele järgnenud sakslaste vasturünnakutes kandis üksus positsioone kaitstes suuri kaotusi. (Toim.)

lennuüksuse²⁸ kandejõud. Säämäjärve Äänisjärve ja Valge mere vahelisel maakitsusel sobis suurepäraselt maabumiskandeks ja järve idakaldalt oli Petroskoi keskusesse veel kõigest 55 kilomeetrit. Manööverdamisrööbastik asus üksuse tulekusuunas ehk linna lääneservas, nii et salk ei peaks tungima sügavale linna sisse. Ka kohalike oludega oldi kursis, sest Petroskoi oli paljudele H. üksuse meestele tuttav – kunagine elukoht või kodulinn.

Üksuse ülem ei pidanud vaevama oma pead sellega, kui tõenäoline oleks operatsiooni õnnestumine, vaid ainult sellega, kuidas rünnakut läbi viia: tegemist polnud mitte palve, vaid otsese käsuga. Pealegi järgnes luureretkele tavaliselt puhkus ja siis saaks tütre lõpuks ära ristida. Honkanen ei maininud loomulikult oma uuest ülesandest abikaasale sõnagi, aga andis kirjas teada, kui kaua retk tema arvates kesta võiks.

Neljapäeval lendasin siia ida poole, kust saatsin täna telegrammi selle minu tuleku kohta, mis paistab nüüd üksjagu edasi lükkuvat, nagu sa näed. Kahju, aga meie töö nõuab nüüd kogu tähelepanu ja ristsed ei ole põhjus, mille pärast praeguses olukorras puhkust saaks.

Kolme nädala pärast loodan saada 5–6 päeva puhkust, st 03.09., aga ka see pole veel päris kindel. Teatan oma tulekust võimalikult varakult, kõige varem siiski nädal aega ette. Olen nimelt kohas, kust on raske kirju saata ja uusi ülesandeid võidakse anda iga hetk.

Hea meelega oleksin muidugi oma tütre ristsetel kohal, kui seda on võimalik veel edasi lükata, aga igal tingimusel vajalikuks

28 Üksuse juht oli kapten Erkki Jauri (1910–92). (Toim.)

ei saa ma seda praegusel ajal siiski pidada. Seda pead otsustama Sina, kui „koduvägede“ juhataja, oma äranägemise järgi.²⁹

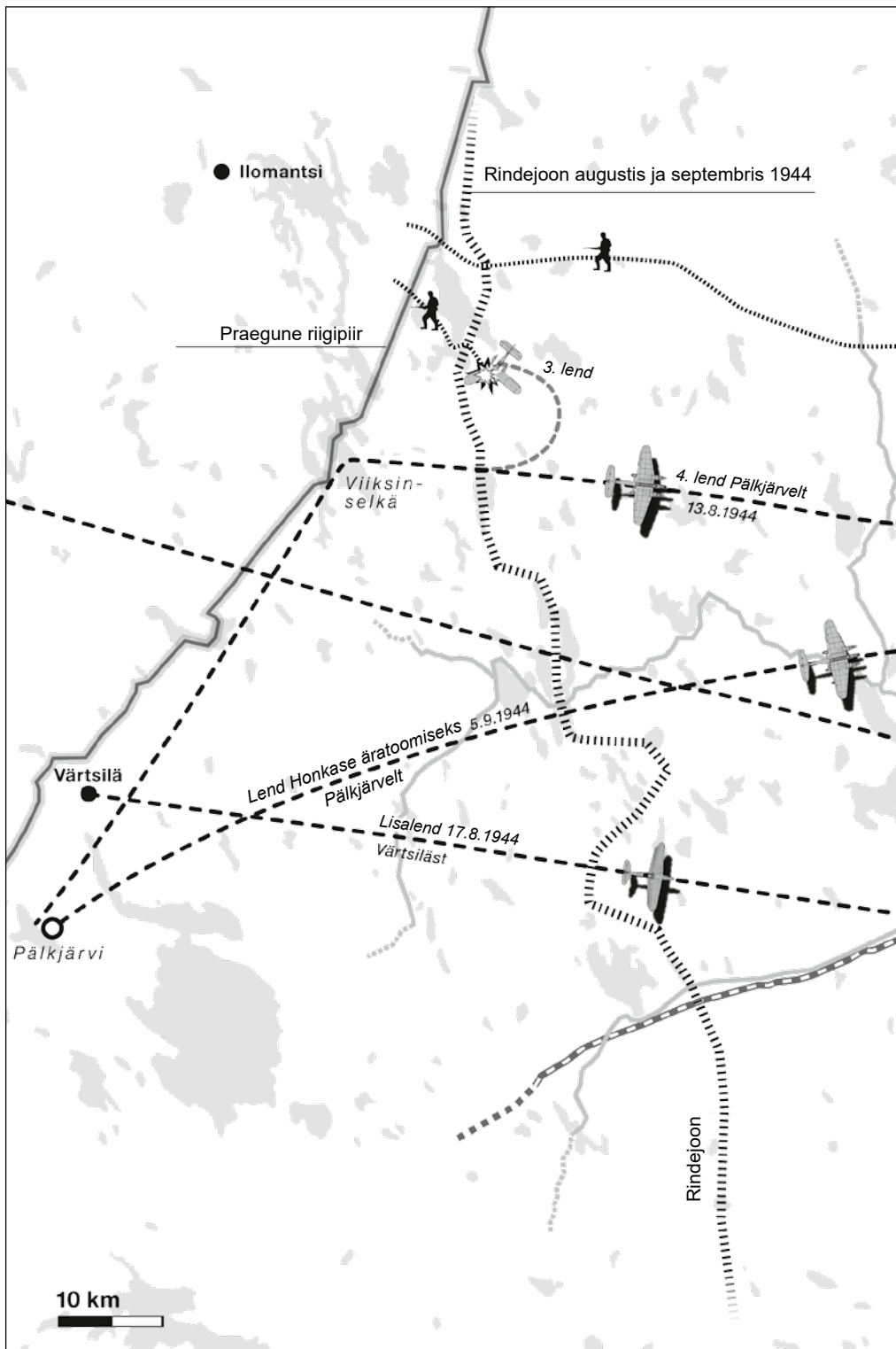
Pärast seda teadet pühendus värske isa oma tööle kaugluureohvitserina. Ees ootasid kiired päevad. Ettevõtmine eeldas häid kaarte, arvukaid kontaktivõtte mitme üksusega, transpordivahendite broneerimist Jauri lennuüksusest, varustuse nimekirjade koostamist ning värskeima info väljaselgitamist vaenlase kohta Säämäjärve ja Petroskoi ümbruses.

Honkase kalkulatsiooni järgi läks löögi andmiseks vaja viitkümmet lahinguluurajat. Rühm viidaks Säämäjärve idakaldale vesilennukitega ja lähtepunkti lennusadamaks valiti Pälkjärvi, mille kaldale 4. üksikpataljoni Kuismase üksus oli natuke varem laagrisse jäänud. Savitaipalest tulevad Honkase mehed pidid liikuma Pälkjärve äärde veoautodega. Pealekauba taheti laenata Vehniäise üksusest 15 kaugluurajat, kes pidid liikuma Ruokolahtist Pälkjärve äärde oma jõul.

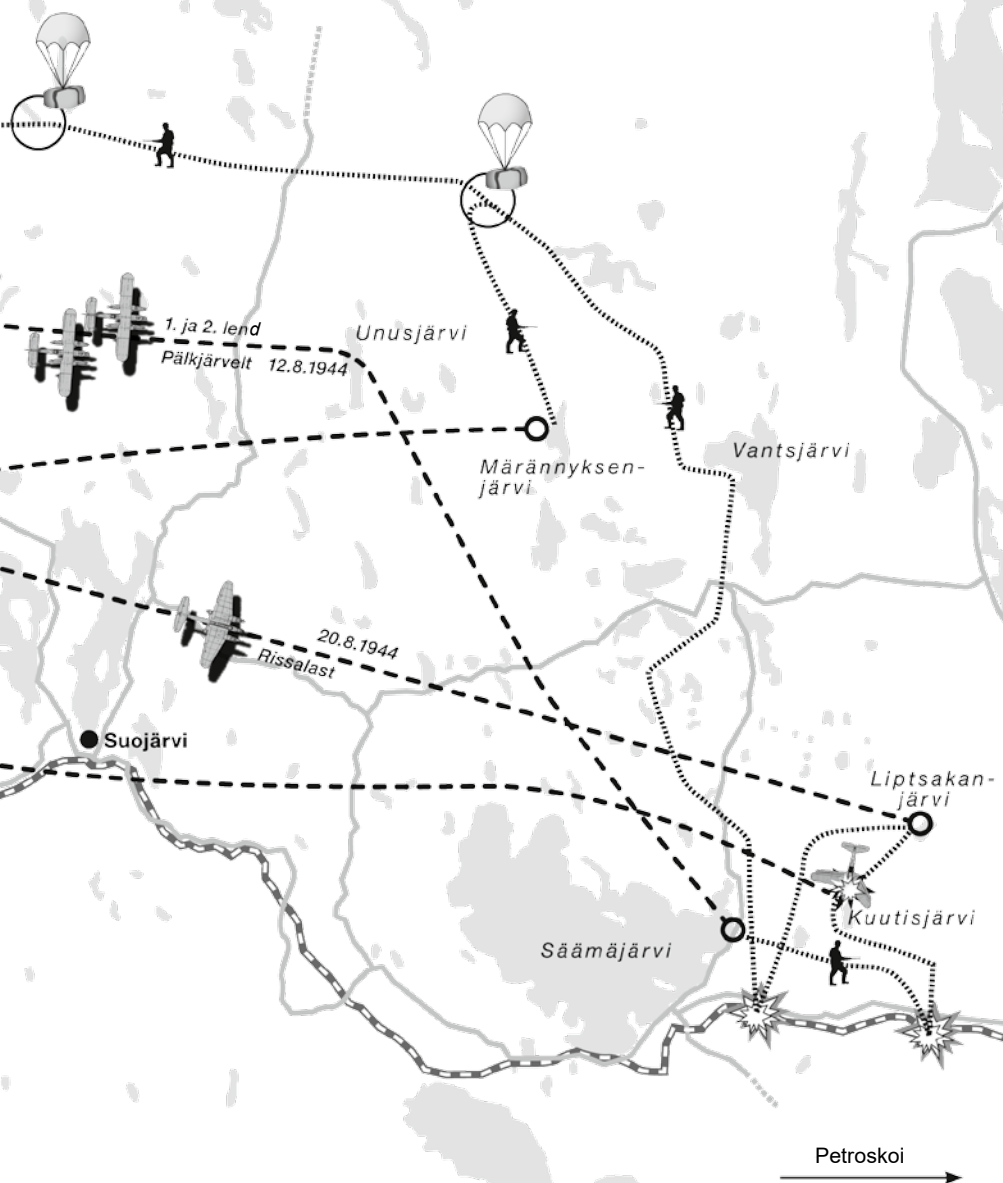
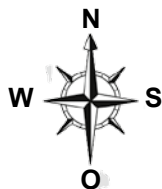
Jauri lennuüksusest saadi kaks vesilennukit – rohkem ei saanud kapten Jauri kindlalt lubada. Transpordilende pidi kokku tulema neli, aga need toimuksid kahel järjestikusel ööl, nii et kahest lennukist jätkuks. Jauri üksus kasutas peaaegu ainult sakslastelt laenatud või renditud lennukeid. Kuigi Saksamaa kõrvalt sõjast väljaastumine oli poliitiliselt juba otsustatud, ei takistanud see kaugluureüksusi ka edaspidi Saksa varustust kasutamast.

Ülema asetäitjaks valis Ilmari Honkanen leitnant Antti Porvali. Porvali oli kogenud kaugluureohvitser, aga pidi peagi saama 39aastaseks. See oli luurerühma liikmele üsna kõrge vanus. Pealegi oli Antti saanud Talvesõjas lennukipommi või granaadi killust haavata – kõige raskemini käest, aga ka küljest

²⁹ Honkanen, Ilmari; toim. Marttinen, Eero. *Venäjäällä on väljää: Marskin kaukopartioritarin sota hänen omien kirjeidensä valossa.* Helsinki, WSOY, 2003.

Hokki üksuse marsruut ja sellega seotud lennud 12.8.–6.9.1944

ja näost. Porvali viimastest luureretkedest oli möödas juba üle kahe aasta, pärast seda oli ta tegelnud peamiselt luurajate väljaõpetamisega ja olnud kaugluurepataljoni adjutant.

Teisalt oli Antti oma vanuse kohta heas vormis ja täitnud ka varem eriülesandeid. Jätkusõja alguses oli ta kuulunud kaugluurerühma, mis saadeti Karjala kannasele enne soomlaste pealetungi. Kolm kaheksast mehest langes, aga ellujäänud olid toonud kaasa tähtsaid andmeid. Hiljem õpetas Porvali sakslaste tellimusel Eesti vabatahtlikke välja luurajateks ning värbas Nõukogude vange Saksa agentideks.

Honkase seisukohast oli sellest kõigest kasu, sest agendikool tegutses alguses nimelt Petroskois, sihtmärgiks olevale manööverdamisrööbastikule üsna lähedal. Porvali tundis linna hästi ja rääkis vabalt vene keelt.

Ülesannet ei tehtud meeste, üksuse ülemad välja arvatud, enne teatavaks. See ei tähenda, et ülemad oleksid oma mehi umbusaldanud, aga operatsiooni julgeoleku seisukohast ei olnud tark infot jagada.

Pärast kohalejõudmist, kui kogu salk olnuks turvaliselt Säämäjärve ääres, oleks aega seletada.³⁰ Kaasa pakitud varustuse hulgast võisid mehed igal juhul järeldada, et tuleb pikemat sorti retk. Tavapärase luureretkega võrreldes võeti lõhkeaineid kindluse mõttes kaasa tohutuna paistnud koguses: iga luuraja kohta kuus kilogrammi ja ka iga radisti kohta kolm – kokku umbes kolmsada kilogrammi.

30 1951. aastal Santahaminas peetud loengus tödes Porvali, et Honkase teguviis oli erandlik. Tavaliselt tehti ülesanne rühma liikmetele teatavaks kohe alguses: „Retke ligikaudne pikkus ja ülesanne (vähemasti üldisel tasandil) tuleks rühmale teatavaks teha hiljemalt teekonna alguses. Ülal kirjeldatud teguviisi kohta on kaks valitsevat arusaama. Venelastel polnud Teise maailmasõja ajal kombeks meeste eesmärki teatavaks teha. Meie pool oli hoopis teisiti, sest meie mees tegutses sihikindlamalt, kui talle oli teatavaks tehtud kogu ülesanne: sissiüksuse tegevus sõltub sellest, kas ülema plaan on õige ja kui hästi mehed on oma ülesannete kõrgusel.“

Lennates Petroskoile lähemale

10. august 1944 kell 17.00, Muurame, Kesk-Soomes

Kesk-Soomes asuva Muuratjärve tüüne pind kilgendas päikesepaistel. Ilm oli kuiv ja lennuilm hea. Jauri lennuüksusel oli käsil kolimine ja lennuväe leitnant Olavi Kepsu oli lennanud hommikupoolikul ühe lennukiga Kuopio külje alt Rissalast Muuramesse Jyväskyläst lõunas. Nüüd tõmbas ta hinge ja tegi aega parajaks üksuse uues baasis Muuratjärve idakaldal. Jauri üksus oli väiksemapoolne salajane lennuüksus, mis oli antud õhujõudude poolt 4. üksikpataljoni käsutusse. Selle ülesanne oli viia, tuua ja varustada Peastaabi kaugluureüksusi. Õhusõidukid olid peamiselt Saksa päritolu ja sageli tehti koostööd Luftwaffe Kampfgeschwader 200 ehk kummituseskadrilliks nimetatud Saksa ülisalajase kaugluureeskadrilliga.

Leitnant Kepsu ei jõudnud päikeselise Muuratjärve rannal kaua logelda, kui juba helises uue asupaiga telefon. Kõne tuli Peastaabist Mikkelist: „Kaks Heinkelit kohe teele Kuismase üksuse uude baasi Pälkjärvele. Teel teete vahemaandumise Mikkelis.“ Kepsu võttis lennuki Heinkel He 115³¹.

Meeskonnas sai vaatlejaks lipnik Osmo Voranen ja kuulipilduriks seersant Vaito Simanainen. Samal ajal anti korraldus valmisolekuks ka teise lennuki meeskonnale, kuigi

31 1938. aastal Saksamaal tootmisse läinud lennukit Heinkel He 115 kasutati nii luurelennukina kui ka torpeedode tulistamiseks või miiniveeskamiseks. Soome sai Jätkusõja ajal sakslastelt enda kasutusse kaks sellist lennukit. Kuivõrd need lennukid võimaldasid Karjala arvukatel järvedel maandumist, sobisid need hästi kaugluure vajadusteks. (Toim.)

õhusõiduk – väiksem mudel, Heinkel He 59³² – oli ise alles teist ülesannet täitmas. Propellerite õhuvool piitsutas Muuratjärve pinda, kui Kepsu He 115 Pälkjärve poole liikus. Kell oli pool kuus õhtul.

Peagi saabus ka teine lennuk. Selle piloodikohale istus *lentomestari*³³ Viljo Nuutio, vaatlejaks oli lipnik Niilo Kaila ja kuulipilduriks seersant Matti Kaukoranta.

Kepsu võttis Mikkelist peale kapten Honkase ja lendas edasi Pälkjärve poole. Kui Heinkel järvel maandus, tegelesid üksuse liikmed parasjagu kaldal asuvates hoonetes retke varustuse kokku kogumisega. Teiste meeste seas askeldas rannal ka üks Peastaabi silmatorkavamatest kujudest, Ungari seersant Zsigmond Endré. Noor ungari kaugluuraja kippus kangesti kaasa, aga lennukite kandevõimele mõeldes otsustas Honkanen Endré üksusest välja jätta.

Üksuse meeoleolu oli hea, aga teele asumine tuli järgmise ööni edasi lükata. Arvamused viivituse põhjuse kohta lähevad lahku. Jauri üksuse sõjapäeviku järgi ei jõudnud He 59 teise ülesande täitmiselt õigel ajal tagasi Pälkjärvele. Kohal olnud kaugluurajad seevastu mäletavad, et lennuk küll saabus, aga minek lükkus edasi lennuki seisukorra tõttu. Kaugluuraja Niilo Aaltio:

Pidime labkuma juba selsamal õhtul, aga lennuki teine mootor ei läinud käima. Olime rannal ja kuulasime, kuidas lennukit püüti järvel korduvalt käivitada. Imestasime, miks see masin

32 1930. aastal Saksa mereväele konstrueeritud kahemootoriline luureja hävituslennuk Heinkel He 59 oli Hispaania kodusõja (1936–39) ajal kasutuses ka õiste pommirünnakute korraldamisel. 1939. aastaks kasutati seda eelkõige merepäästelennukina. Soomlased said lennuki enda kasutusse sakslastelt. (Toim.)

33 Soome õhujõudude auaste, mis vastab ligikaudu staabiveebli auastmele Eesti kaitseväes. (Tlk.)

juba paadisilla äärde ei sõida ... Pärast keskööd saime siis teada, et üks lennuki kabest mootorist ei tööta korralikult ning minek lükkub edasi järgmisele ööle.

Nuutio He 59 pidi õhku tõusma esimesena. Lennuk oli napilt 18 meetri pikkune rannikuluureks mõeldud Saksa vesilennuk. Lennuk ise kaalus 5000 kilogrammi ja maksimumalne õhkutõusmiskaal oli 9400 kilogrammi. Peale mahtus kolmteist meest, igapähele neist püstolkuulipilduja, neli või viis laetud trummelsalve, 500 lahtist padrunit ja tööriistu. Peale selle kandis iga mees koos muu varustusega oma osa lõhkeainetest ja ühe kuu moona. Seljakottide rihmad ja küljed olid pingul ja punnis. Üksuslased koos varustusega kaalusid julgelt üle kahe tonni. Ühtlasi pidi lennuk kandma oma meeskonda, kütust ja relvastust koos laskemoonaga.

Ilmari Honkanen astus lennukisse esimesena. He 59s oli kummagi seina veeres pikk pink. Nende vahele jääv käik laaditi seljakotte täis ja mehed pinkidel suruti vastu seina. Kui tuli teade, et üksus on minekuvalmis, andis *lentomestari* Nuutio gaasi. Õhkutõusu üritati nagu kord ja kohus vastutuult ja lennuk kihutas unnates mööda Pälkjärve pinda. Tuul kergitas järvel väikesi laineid, mis tagusid ühtlaselt vastu pontoone, aga tiivad ei hakanud kandma.

Pärast tulutut katset oli Nuutio sunnitud lennuki ümber pöörama. Suurem osa üksusest jälgis kaldalt pinevusega esimese satsi minekut. Nüüd kiirendas Nuutio vastupidises suunas ja püüdis koormat õhku saada, aga lennuk ei tõusnud ka pärituules. Kolmandal katsel, uuesti vastutuult, hüüdis keegi meeskonna hulgast üksuslastele: „Kui hakkab natuke negi lahti rebima, kallutage end pinkidel taha, saba poole!“

Hoog kiirenes ja mehed kallutasid end istmetel nii kaugele lennuki tagaosa poole, kui mahtusid. Otsmistel meestel läks kitsaks, kui kuus üksuslast neile peale vajusid. Lainete